

SEYYİD ŞERÎF el-CÜRCÂNÎ

Ömer Türker

Ömer Türker, Prof.Dr.

1975 yılında Kırkkale Keskin'de doğdu. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1997). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Mukâtil b. Süleyman'ın Tevil Anlayışı" adlı teziyle yüksek lisansını (1999), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin Tevil Anlayışı: Yorumun Metafizik, Mantuki ve Dilbilimsel Temelleri" konulu teziyle doktorasını (2006) tamamladı. 2012 yılında doçent, 2017'de profesör oldu. Halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 1363
İSAM Yayınları 262
Temel Kültür Dizisi 40
© Her hakkı mahfuzdur.

SEYYİD ŞERİF el-CÜRCÂNİ

Ömer Türker

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr
© Her hakkı mahfuzdur.

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı Müttevelli Heyeti'nin 28.12.2004 gün
ve 1163 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ekim 2024
ISBN 978-625-428-572-1

Kapak görseli: Seyyid Şerif el-Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*,
Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye Ktp.,
Murad Molla, nr. 1388, vr. 3^b.

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle /Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 (pbx) Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Türker, Ömer
Seyyid Şerif el-Cürcânî/Ömer Türker. İstanbul ; Ankara : İslam
Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye Diyanet Vakfı, 2024.
158 s. ; 19,5 cm. – (Yayın No. ; 1363. İSAM Yayınları ; 262. Temel Kültür
Dizisi ; 40)
Dizin ve kaynakça var.
ISBN 978-625-428-572-1

İçindekiler

Kısaltmalar 7

Önsöz 9

Giriş

**SEYYİD ŞERİF EL-CÜRCÂNÎ'NİN HAYATI,
ESERLERİ VE ETKİSİ** 11

1. Cürcânî'nin Kısa Biyografisi 11
2. Cürcânî'nin Temel Eserleri 13
3. Kalam ve Felsefe Geleneğindeki Dönüşümler 19
4. Cürcânî'nin Sonraki Döneme Etkisi 26

Birinci Bölüm

VARLIK DÜŞÜNCESİ VE TANRI-ÂLEM İLİŞKİSİ 35

1. Varlık Kavramının Bedihiliği ve Varlık-Mahiyet
Ayrımı 35
2. Zorunlu-Mümkün Ayrımı ve Vahdet-i Vücut
Meselesi 45

İkinci Bölüm

TEORİK FİZİK VE KOZMOLOJİ 59

1. Âlem Tasavvurundaki Dönüşüm 59
2. Tanrı-Âlem İlişkisinin Yeni Yorumu 62
3. Hareket Teorisi 67

Üçüncü Bölüm

NEFS TEORİSİ 67

1. Nefs ve Güçleri 77
2. Nefs ve Kudret 89

Dördüncü Bölüm

BİLGİ VE YÖNTEM 95

1. Bilgi Nedir? 95
2. İstidlal Yöntemi: Tarif ve Kıyas 105
3. Riyazet ve Mücahede Yöntemi 113

Beşinci Bölüm

DİL TEORİSİ 121

1. Delalet 121
2. Harf, Fiil ve İsmi Vaz'ı ve Delaleti 126
3. Haber ve İnşa 136
4. Delaletlerde Açıklık-Kapalılık Sorunu 143
5. Hakikat ve Mecaz 146

Kaynakça 149

Dizin 153

Önsöz

Bu kitap, 14. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar İslam düşünce geleneğinin en etkili isimlerinden biri olan Seyyid Şerif el-Cürçânî'nin görüşlerini özetleyerek sunmayı amaçlamaktadır. Cürçânî, çeşitli alanlarda eserler vermiş ve neredeyse yazdığı bütün kitaplar, hatta küçük risaleleri dahi etkili olmuş bir düşünürdür. Kuşkusuz, böylesine kapsamlı ve etkili bir düşünürün, bütün görüşlerinin tespiti ve özet bir çalışmada takdimi son derece güçtür. Elinizdeki eserde Cürçânî'nin bilgi, yöntem, dil, metafizik ve teorik fiziğe ait görüşleri münhasıran ele alınmaktadır.

Bu çalışma asıl itibarıyla “Seyyid Şerif el-Cürçânî'nin Tevil Anlayışı: Yorumun Metafizik, Mantıkî ve Dilbilimsel Temelleri” başlıklı 2006 yılında tamamladığım doktora tezi- ne dayanmaktadır. İlk olarak, *İslâm Düşüncesinde Süreklilik ve Değişim: Seyyid Şerif Cürçânî Örneği* (ed. M. Cüneyt Kaya, İstanbul: Klasik Yayınları, 2015) adlı çalışmada doktora tezinden özetlenmiş bir versiyonu yayımlanmıştı. Ardından dille ilgili bir bölüm eklenerek, *Şerhu'l-Mevâkıf* tercümesinde (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015) giriş olarak yer verilmişti. Her iki yayında da doktora tezini tamamladıktan sonra yaptığım Cürçânî okumalarının teorik fizik ve kozmolojiyi içeren az bir kısmını metne katabilmiştim. Elinizdeki haline ise doktora sonrası yaptığım çalışmaların bilhassa nefis teorisi, varlık düşüncesi ve yöneme ilişkin sonuçları ile Cürçânî'nin İslam düşünce tarihindeki etkisini tahlil eden bir bölümü ilave ettim. Bu bakımdan, diğerlerine nazaran daha tam bir metin ortaya çıktı. Yine de Cürçânî'nin

henüz pek çok bakımdan çalışmaya dahi konu olmadığını belirtmek gerekir.

Kitabın yayımlanmasına vesile olan İSAM Yayın Kurulu üyelerine ve baskıya hazırlanmasında emeği geçen İSAM çalışanlarına teşekkür ediyor; bu çalışmanın İslam düşünce tarihine yönelik genel ilginin genişleme ve derinleşmesine mütevazı bir katkı olmasını diliyorum.

Ömer Türker

Giriş

SEYYİD ŞERÎF EL-CÜRCÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE ETKİSİ

1. Cürcânî'nin Kısa Biyografisi

Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, 22 Şâban 740 (22 Şubat 1340) tarihinde Cürcân yakınlarındaki Takü'de doğdu. İlköğrenimine memleketinde başlayan Cürcânî, Kutbüddin er-Râzî'den (ö. 766/1365) ders almak için Herat'a gitti. Hocasının tavsiyesi üzerine eğitimini Mısır'da Mübârekşah el-Mantıkî'nin (ö. 784/1382'den sonra) yanında sürdürmek üzere Mısır'a yolculuğa çıktı. Giderken Cemâleddin Aksarâyî'den (ö. 778/1377) ders almak amacıyla Anadolu'ya gelip Karaman'a uğradıysa da, onun vefatını öğrenince orada tanıştığı Molla Fenârî (ö. 834/1431) ile birlikte Mısır'a gitti. Mısır'da kaldığı yaklaşık on yıllık sürede Mübârekşah el-Mantıkî'den aklî ilimleri, Ekmeleddin el-Bâbertî'den (ö. 786/1384) naklî ilimleri okudu ve Şeyh Bedreddin (ö. 823/1420), şair Ahmedî (ö. 815/1412-13), Hacı İvaz Paşa (ö. 831/1428) gibi dönemin önde gelen ilim ve fikir adamları olacak öğrencilerle ders arkadaşlığı yaptı. Mısır dönüşünde Bursa'ya uğradı ve ilmî şartların uygun olmadığını görünce oradan memleketi Şîraz'a döndü. Şîraz'da Şah Şücâ' (saltanatı: 759-786/1358-1384) tarafından Dârüşşifâ Medresesi müderrisliğine tayin edilerek yaklaşık on yıl bu medresede tedris faaliyetlerini sürdürdü. Daha sonra Şîraz'ı zapteden Timur (saltanatı: 771-807/1370-1405), Cürcânî'yi Semerkant'a götürdü. Cürcânî, Semerkant'ta on sekiz yıl